

شور خرد

تاریخ بسیار مختصر فلسفه

رابرت سی. سالمن - کتلین ام. هیگینز

ترجمه‌ی کیوان قبادیان

نشر اخگران

فهرست

۷	پیشگفتار.....
۹	سیر زمانی.....
	فصل اول آیا حقیقت نهایی وجود دارد؟
۱۹	در آغاز.....
۲۸	دنیا از کجا آمده است؟ فلسفه‌ی اولیه در هند.....
۳۳	عبرانیان، خدایشان و شریعتشان.....
۳۷	رنج من؟ زرتشتی‌گری و مسئله‌ی بدی.....
۴۱	روشن‌بینی چیست؟ بودیسم و جینیسم.....
۴۷	در جست‌وجوی هماهنگی: کنفوسیوس، تائوئیسم و مو.....
۵۳	جوهر عالم: فلسفه‌ی یونانی اولیه.....
۶۳	چگونه باید زندگی کنیم؟ سقراط و سوفسطاییان.....
۶۸	فیلسوفان فیلسوفان: افلاتون و ارسطو.....
۷۹	وقتی راه دشوار می‌شود: بعد از ارسطو.....
۸۲	قبل از «کشف» آفریقا و آمریکا.....
	فصل دوم ایمان و عقل
۸۹	تولد مسیحیت.....
۹۴	کشف نوافلاتونی آگوستین و حیات درونی روح.....
۹۸	در مکه: ظهور اسلام.....
۱۰۰	حالات دگرگون‌شده، تصوف و ذن.....
۱۰۴	عقل و ایمان: سنت مشایی.....
۱۰۶	اندیشیدن به خدا: حکمت مدرسی (فلسفه‌ی اسکولاستیک).....
۱۱۱	«نوزایی» در مذهب و فلسفه: رنسانس و نهضت اصلاح دین.....
۱۱۵	علم جدید و سیاست‌های آن.....
۱۱۹	چه کسی می‌داند؟ نقش شک در اندیشه‌های دکارت و مونتنی.....

۱۲۴	چرا چیزها وقوع می‌یابند؟: اسپینوزا، لایبنیتس و نیوتن
۱۳۲	«نشانم بده!»: لاک، هیوم و تجربه‌گرایی
۱۳۵	فلسفه و انقلاب
۱۴۱	آدام اسمیت و دنیای جدید تجارت

فصل سوم از مدرنیته تا پسامدرنیسم

۱۴۵	ساحت(های) خرد: کانت
۱۵۲	هگل و تاریخ
۱۵۸	نزاع میان شعر و فلسفه: رمانتیسم
۱۶۳	بعد از هگل: کرکگور، فویرباخ و مارکس
۱۶۶	انسانیت به کجا می‌رود؟: میل، داروین و نیچه
۱۷۲	از پاک‌دینی تا عمل‌گرایی: فلسفه در آمریکا
۱۸۰	بازگشت به مبانی: فرگه، راسل و هوسرل
۱۸۴	محدودیت‌های عقلانیت: ویتگنشتاین، فروید و وبر
۱۸۸	پیشرفت فرایند: علیه تحلیل
۱۹۰	معنای اندوهبار زندگی: اوانامونو، کروچه و هایدگر
۱۹۳	واکنش به فاشیسم: اثبات‌باوری و اصالت وجود
۱۹۸	فلسفه «دیگری» را کشف می‌کند: پرسش پسامدرنیسم
۲۰۳	نمایه

۲۰۷	فلسفه و ادبیات
۲۱۰	فلسفه و تاریخ
۲۱۳	فلسفه و جامعه‌شناسی
۲۱۶	فلسفه و روانشناسی
۲۱۹	فلسفه و هنر
۲۲۲	فلسفه و اخلاق
۲۲۵	فلسفه و سیاست
۲۲۸	فلسفه و علم
۲۳۱	فلسفه و فلسفه
۲۳۴	فلسفه و فلسفه
۲۳۷	فلسفه و فلسفه
۲۴۰	فلسفه و فلسفه
۲۴۳	فلسفه و فلسفه
۲۴۶	فلسفه و فلسفه
۲۴۹	فلسفه و فلسفه
۲۵۲	فلسفه و فلسفه
۲۵۵	فلسفه و فلسفه
۲۵۸	فلسفه و فلسفه
۲۶۱	فلسفه و فلسفه
۲۶۴	فلسفه و فلسفه
۲۶۷	فلسفه و فلسفه
۲۷۰	فلسفه و فلسفه
۲۷۳	فلسفه و فلسفه
۲۷۶	فلسفه و فلسفه
۲۷۹	فلسفه و فلسفه
۲۸۲	فلسفه و فلسفه
۲۸۵	فلسفه و فلسفه
۲۸۸	فلسفه و فلسفه
۲۹۱	فلسفه و فلسفه
۲۹۴	فلسفه و فلسفه
۲۹۷	فلسفه و فلسفه
۳۰۰	فلسفه و فلسفه
۳۰۳	فلسفه و فلسفه
۳۰۶	فلسفه و فلسفه
۳۰۹	فلسفه و فلسفه
۳۱۲	فلسفه و فلسفه
۳۱۵	فلسفه و فلسفه
۳۱۸	فلسفه و فلسفه
۳۲۱	فلسفه و فلسفه
۳۲۴	فلسفه و فلسفه
۳۲۷	فلسفه و فلسفه
۳۳۰	فلسفه و فلسفه
۳۳۳	فلسفه و فلسفه
۳۳۶	فلسفه و فلسفه
۳۳۹	فلسفه و فلسفه
۳۴۲	فلسفه و فلسفه
۳۴۵	فلسفه و فلسفه
۳۴۸	فلسفه و فلسفه
۳۵۱	فلسفه و فلسفه
۳۵۴	فلسفه و فلسفه
۳۵۷	فلسفه و فلسفه
۳۶۰	فلسفه و فلسفه
۳۶۳	فلسفه و فلسفه
۳۶۶	فلسفه و فلسفه
۳۶۹	فلسفه و فلسفه
۳۷۲	فلسفه و فلسفه
۳۷۵	فلسفه و فلسفه
۳۷۸	فلسفه و فلسفه
۳۸۱	فلسفه و فلسفه
۳۸۴	فلسفه و فلسفه
۳۸۷	فلسفه و فلسفه
۳۹۰	فلسفه و فلسفه
۳۹۳	فلسفه و فلسفه
۳۹۶	فلسفه و فلسفه
۳۹۹	فلسفه و فلسفه
۴۰۲	فلسفه و فلسفه
۴۰۵	فلسفه و فلسفه
۴۰۸	فلسفه و فلسفه
۴۱۱	فلسفه و فلسفه
۴۱۴	فلسفه و فلسفه
۴۱۷	فلسفه و فلسفه
۴۲۰	فلسفه و فلسفه
۴۲۳	فلسفه و فلسفه
۴۲۶	فلسفه و فلسفه
۴۲۹	فلسفه و فلسفه
۴۳۲	فلسفه و فلسفه
۴۳۵	فلسفه و فلسفه
۴۳۸	فلسفه و فلسفه
۴۴۱	فلسفه و فلسفه
۴۴۴	فلسفه و فلسفه
۴۴۷	فلسفه و فلسفه
۴۵۰	فلسفه و فلسفه
۴۵۳	فلسفه و فلسفه
۴۵۶	فلسفه و فلسفه
۴۵۹	فلسفه و فلسفه
۴۶۲	فلسفه و فلسفه
۴۶۵	فلسفه و فلسفه
۴۶۸	فلسفه و فلسفه
۴۷۱	فلسفه و فلسفه
۴۷۴	فلسفه و فلسفه
۴۷۷	فلسفه و فلسفه
۴۸۰	فلسفه و فلسفه
۴۸۳	فلسفه و فلسفه
۴۸۶	فلسفه و فلسفه
۴۸۹	فلسفه و فلسفه
۴۹۲	فلسفه و فلسفه
۴۹۵	فلسفه و فلسفه
۴۹۸	فلسفه و فلسفه
۵۰۱	فلسفه و فلسفه
۵۰۴	فلسفه و فلسفه
۵۰۷	فلسفه و فلسفه
۵۱۰	فلسفه و فلسفه
۵۱۳	فلسفه و فلسفه
۵۱۶	فلسفه و فلسفه
۵۱۹	فلسفه و فلسفه
۵۲۲	فلسفه و فلسفه
۵۲۵	فلسفه و فلسفه
۵۲۸	فلسفه و فلسفه
۵۳۱	فلسفه و فلسفه
۵۳۴	فلسفه و فلسفه
۵۳۷	فلسفه و فلسفه
۵۴۰	فلسفه و فلسفه
۵۴۳	فلسفه و فلسفه
۵۴۶	فلسفه و فلسفه
۵۴۹	فلسفه و فلسفه
۵۵۲	فلسفه و فلسفه
۵۵۵	فلسفه و فلسفه
۵۵۸	فلسفه و فلسفه
۵۶۱	فلسفه و فلسفه
۵۶۴	فلسفه و فلسفه
۵۶۷	فلسفه و فلسفه
۵۷۰	فلسفه و فلسفه
۵۷۳	فلسفه و فلسفه
۵۷۶	فلسفه و فلسفه
۵۷۹	فلسفه و فلسفه
۵۸۲	فلسفه و فلسفه
۵۸۵	فلسفه و فلسفه
۵۸۸	فلسفه و فلسفه
۵۹۱	فلسفه و فلسفه
۵۹۴	فلسفه و فلسفه
۵۹۷	فلسفه و فلسفه
۶۰۰	فلسفه و فلسفه
۶۰۳	فلسفه و فلسفه
۶۰۶	فلسفه و فلسفه
۶۰۹	فلسفه و فلسفه
۶۱۲	فلسفه و فلسفه
۶۱۵	فلسفه و فلسفه
۶۱۸	فلسفه و فلسفه
۶۲۱	فلسفه و فلسفه
۶۲۴	فلسفه و فلسفه
۶۲۷	فلسفه و فلسفه
۶۳۰	فلسفه و فلسفه
۶۳۳	فلسفه و فلسفه
۶۳۶	فلسفه و فلسفه
۶۳۹	فلسفه و فلسفه
۶۴۲	فلسفه و فلسفه
۶۴۵	فلسفه و فلسفه
۶۴۸	فلسفه و فلسفه
۶۵۱	فلسفه و فلسفه
۶۵۴	فلسفه و فلسفه
۶۵۷	فلسفه و فلسفه
۶۶۰	فلسفه و فلسفه
۶۶۳	فلسفه و فلسفه
۶۶۶	فلسفه و فلسفه
۶۶۹	فلسفه و فلسفه
۶۷۲	فلسفه و فلسفه
۶۷۵	فلسفه و فلسفه
۶۷۸	فلسفه و فلسفه
۶۸۱	فلسفه و فلسفه
۶۸۴	فلسفه و فلسفه
۶۸۷	فلسفه و فلسفه
۶۹۰	فلسفه و فلسفه
۶۹۳	فلسفه و فلسفه
۶۹۶	فلسفه و فلسفه
۶۹۹	فلسفه و فلسفه
۷۰۲	فلسفه و فلسفه
۷۰۵	فلسفه و فلسفه
۷۰۸	فلسفه و فلسفه
۷۱۱	فلسفه و فلسفه
۷۱۴	فلسفه و فلسفه
۷۱۷	فلسفه و فلسفه
۷۲۰	فلسفه و فلسفه
۷۲۳	فلسفه و فلسفه
۷۲۶	فلسفه و فلسفه
۷۲۹	فلسفه و فلسفه
۷۳۲	فلسفه و فلسفه
۷۳۵	فلسفه و فلسفه
۷۳۸	فلسفه و فلسفه
۷۴۱	فلسفه و فلسفه
۷۴۴	فلسفه و فلسفه
۷۴۷	فلسفه و فلسفه
۷۵۰	فلسفه و فلسفه
۷۵۳	فلسفه و فلسفه
۷۵۶	فلسفه و فلسفه
۷۵۹	فلسفه و فلسفه
۷۶۲	فلسفه و فلسفه
۷۶۵	فلسفه و فلسفه
۷۶۸	فلسفه و فلسفه
۷۷۱	فلسفه و فلسفه
۷۷۴	فلسفه و فلسفه
۷۷۷	فلسفه و فلسفه
۷۸۰	فلسفه و فلسفه
۷۸۳	فلسفه و فلسفه
۷۸۶	فلسفه و فلسفه
۷۸۹	فلسفه و فلسفه
۷۹۲	فلسفه و فلسفه
۷۹۵	فلسفه و فلسفه
۷۹۸	فلسفه و فلسفه
۸۰۱	فلسفه و فلسفه
۸۰۴	فلسفه و فلسفه
۸۰۷	فلسفه و فلسفه
۸۱۰	فلسفه و فلسفه
۸۱۳	فلسفه و فلسفه
۸۱۶	فلسفه و فلسفه
۸۱۹	فلسفه و فلسفه
۸۲۲	فلسفه و فلسفه
۸۲۵	فلسفه و فلسفه
۸۲۸	فلسفه و فلسفه
۸۳۱	فلسفه و فلسفه
۸۳۴	فلسفه و فلسفه
۸۳۷	فلسفه و فلسفه
۸۴۰	فلسفه و فلسفه
۸۴۳	فلسفه و فلسفه
۸۴۶	فلسفه و فلسفه
۸۴۹	فلسفه و فلسفه
۸۵۲	فلسفه و فلسفه
۸۵۵	فلسفه و فلسفه
۸۵۸	فلسفه و فلسفه
۸۶۱	فلسفه و فلسفه
۸۶۴	فلسفه و فلسفه
۸۶۷	فلسفه و فلسفه
۸۷۰	فلسفه و فلسفه
۸۷۳	فلسفه و فلسفه
۸۷۶	فلسفه و فلسفه
۸۷۹	فلسفه و فلسفه
۸۸۲	فلسفه و فلسفه
۸۸۵	فلسفه و فلسفه
۸۸۸	فلسفه و فلسفه
۸۹۱	فلسفه و فلسفه
۸۹۴	فلسفه و فلسفه
۸۹۷	فلسفه و فلسفه
۹۰۰	فلسفه و فلسفه
۹۰۳	فلسفه و فلسفه
۹۰۶	فلسفه و فلسفه
۹۰۹	فلسفه و فلسفه
۹۱۲	فلسفه و فلسفه
۹۱۵	فلسفه و فلسفه
۹۱۸	فلسفه و فلسفه
۹۲۱	فلسفه و فلسفه
۹۲۴	فلسفه و فلسفه
۹۲۷	فلسفه و فلسفه
۹۳۰	فلسفه و فلسفه
۹۳۳	فلسفه و فلسفه
۹۳۶	فلسفه و فلسفه
۹۳۹	فلسفه و فلسفه
۹۴۲	فلسفه و فلسفه
۹۴۵	فلسفه و فلسفه
۹۴۸	فلسفه و فلسفه
۹۵۱	فلسفه و فلسفه
۹۵۴	فلسفه و فلسفه
۹۵۷	فلسفه و فلسفه
۹۶۰	فلسفه و فلسفه
۹۶۳	فلسفه و فلسفه
۹۶۶	فلسفه و فلسفه
۹۶۹	فلسفه و فلسفه
۹۷۲	فلسفه و فلسفه
۹۷۵	فلسفه و فلسفه
۹۷۸	فلسفه و فلسفه
۹۸۱	فلسفه و فلسفه
۹۸۴	فلسفه و فلسفه
۹۸۷	فلسفه و فلسفه
۹۹۰	فلسفه و فلسفه
۹۹۳	فلسفه و فلسفه
۹۹۶	فلسفه و فلسفه
۹۹۹	فلسفه و فلسفه

جان آستین (۱۹۱۱-۱۹۶۰)

آلبر کامو (۱۹۱۳-۱۹۶۰)

سیمون دوبووار (۱۹۰۸-۱۹۸۶)

مالکوم ایکس (۱۹۲۵-۱۹۶۵)

مارتین لوتر کینگ (۱۹۲۹-۱۹۶۸)

فصل اول

آیا حقیقت نهایی وجود دارد؟

در آغاز

اگر به عقب برگردیم و به کل حیات بشر نگاهی بیندازیم، می بینیم که ظهور فلسفه و فیلسوفان پدیده‌ی واقعاً عجیبی است، پیدایش غریبی است که نمی‌توان به سادگی و برحسب ضرورت‌های فیزیکی یا فیزیولوژیکی توضیحش داد. شاید این فعالیتی که به ظاهر «بی‌فایده» است، پیامد جانبی رشد مغز بشر بوده یا نتیجه‌ی اندیشه‌هایی بوده است که بر زندگی روزمره مان غالب می‌شوند و به فراتر از آن نظر دارند. فلسفه بی‌شک یکی از موارد پیچیده‌ای بوده که بشر، در استفاده‌ی روزافزون از زبان، به آن پرداخته است، فلسفه گنجینه‌ای غنی از واژگان و سرشار از مفاهیم انتزاعی و آگاهانه‌ای است که جایگزین نقنق‌ها و غرغره‌های صرفاً فایده‌گرایانه و ظاهراً پر معنی شده‌اند. اما اندیشه‌های فلسفی - مثلاً اندیشه‌هایی درباره‌ی طبیعت و نیروهای طبیعی و سؤال‌هایی درباره‌ی بقای روح در زندگی پس از مرگ - در واقع اندیشه‌هایی جهانی‌اند و می‌توان تا ده‌ها هزار سال پیش، در دوران ماقبل تاریخ، رد آنها را دنبال کرد. انسان‌های نئاندرتال آیین‌ها و مراسم خاکسپاری خاصی داشتند که نشان دهنده‌ی اعتقاد آنها به حیات دائمی مردگان است. اندیشه‌هایی درباره‌ی وجود ارواح، خدایان و الهه‌ها و موجودات و نیروهای فعالی که فراتر از محدوده‌ی ادراک مستقیم بشری هستند نیز تاریخی طولانی دارد.

کنجکاوای پیرامون طبیعت، نه فقط بر حسب ضرورت بلکه در مقام پرداختن به یک اعجاز ناب، احتمالاً به دوران کروماگنون^۱ بازمی‌گردد. مفاهیم گوناگونی از هویت جمعی و عدالت - نه فقط مراسم و عادات زندگی جمعی بلکه اسطوره‌ها و توجیهاتی پیرامون سرزمین، قدرت و اجتماع - بی شک قرن‌ها پیش از ظهور «تمدن» وجود داشته‌اند.

در زمانی بین قرن ششم و قرن چهارم پیش از میلاد مسیح نظام‌های فکری و اندیشه‌های فلسفی، به شکلی کاملاً روشن، در بسیاری از مناطق دنیا پدید آمدند. در اطراف دریای مدیترانه و خاورمیانه، در هند و در چین فیلسوف‌های بزرگی ظهور کردند که اندیشه‌هایشان تا هزاران سال بعد آبخشور اصطلاحات فلسفی، در سنت‌های گوناگون، بود.

در خاورمیانه، عبرانیان باستان درباره‌ی خدای واحد و درباره‌ی خود به‌عنوان «قوم برگزیده» مفهوم‌پردازی کردند. در یونان، فیلسوفان اولین نظریه‌های علمی پیرامون طبیعت را شکل دادند. در چین، از یکسو تائوئیست‌ها بینشی بسیار متفاوت را نسبت به طبیعت مطرح کردند و از سوی دیگر، کنفوسیوس مفهوم قدرتمندی را پیرامون جامعه و فرد پارسا شکل داد، مفهومی که حتا امروز هم بر تفکر چینی حکم فرماست. در هند باستان، نظریه‌پردازان اولیه‌ی هندو (ودانتیست‌ها) به تفکر و بحث در باب ماهیت دنیا، چنان که در وداهای باستانی توصیف شده بود، پرداختند و مجموعه‌ای غنی از خدایان، الهه‌ها و اندیشه‌های شکوهمند آفریدند.

فلسفه آغاز مشخصی ندارد اما ناشی‌گری‌ست اگر فکر کنیم اندیشه‌ی فلسفی، هم‌زمان و به‌گونه‌ای معجزه‌آسا، در نقاط مختلفی در سراسر دنیا ظاهر شده است. در آسیا قافله‌هایی در رفت و آمد بودند و در نواحی مدیترانه، در بالا و پایین رود نیل، و در جایی که امروزه خاورمیانه نام دارد

۱. کروماگنون (Cromagnon): نوعی از انسان‌های ما قبل تاریخ.

تجارت بسیار رونق داشت. عبرانیان باستان چادرنشین بودند، هند محل تقاطع فرهنگ‌های بسیار متفاوتی بود و مصر خاستگاه اندیشه‌هایی بود که بعدها فلسفه‌ی یونانی بر آنها بنا شد. در جنوب دریای مدیترانه نیز تمدن‌های بزرگی وجود داشت، نه فقط در مصر بلکه در نوبیا (اتیوپی کنونی) و در بالای رود نیل نیز. این فرهنگ‌ها دارای نظام‌های پیچیده‌ی نجوم، ریاضیات پیشرفته و دیدگاه‌های پیچیده و عمیقی درباره‌ی ماهیت روح بودند و دغدغه‌ی مسئله‌ی حیات پس از مرگ را داشتند. بسیاری از اندیشه‌های مهم فلسفه‌ی یونان، از جمله پرداختن به هندسه و به مفهوم روح، کم و بیش مستقیم از مناطق دیگر وارد یونان شده بود. در واقع بهتر است «معجزه‌ی» بزرگ یونان باستان را آغازی برجسته ندانیم بلکه آن را نقطه اوج در نظر بگیریم، نقطه‌ی اوج داستانی طولانی که ابتدایش را دیگر به یاد نداریم.

شاید قدیمی‌ترین فلسفه‌ی مکتوب از آن هند باشد. آنچه ما هندوئیسم می‌نامیم به هزاران سال پیش برمی‌گردد. هندوئیسم نه فقط مجموعه‌ی شگفت‌انگیزی از خدایان و الهه‌ها را شامل می‌شود، بلکه میراثی غنی از خرد، تأمل و بینش‌های عمیق نسبت به راه و رسم دنیا را در بر می‌گیرد. متن‌های باستانی هندو، که ودا نام دارند، به ۱۴۰۰ سال پیش از میلاد برمی‌گردند و اوپانیشادها، که به دنبال وداها آمده‌اند و آنها را شرح داده‌اند (و به آنها ودانتا یا شرح نیز می‌گویند) از سال ۸۰۰ پیش از میلاد بوده‌اند. وقتی بودا، یا همان سیدارتا گوتاما، ظاهر شد (۵۶۶-۴۸۶ قبل از میلاد)، آزاداندیشی و تمایل به عرفان در فلسفه‌ی هند غالب بود (جینئیسم، مذهبی که اساس آن قداست زندگی و عدم خشونت است، تقریباً در همین زمان در هند پدید آمد). فیلسوفان هندی چندین قرن از مفهومی از واقعیت مطلق، یا برهمن، دفاع کرده بودند که بعضی مصرانه اعتقاد داشتند از تجربه‌ی عادی بشر مستقل و برای آن ناشناخته است. بودا با پیروی

نسبی از متون مقدس هندو دیدگاهی را بسط داد که بر طبق آن تصویر عادی ما از عالم و از خودمان نوعی توهم است. هم ودانتیست‌های اولیه و هم بودا معتقد بودند انسان فقط وقتی از رنج‌رهایی پیدا می‌کند که آن سوی توهم‌های واقعیت این جهانی و توهم‌های نفس خود را ببیند. پیروان بودا، که نام او را بر خود دارند، نظریه‌های قدرتمندی پیرامون شناخت، طبیعت، خویشتن و سوداهایش، بدن و دردهایش، ذهن و پریشانی‌هایش و زبان و شیوه‌های ما برای فکر کردن به واقعیت را مطرح کردند.

عبرانیان باستان نیز نیروی فلسفی قدرتمند دیگری در دنیای باستان بودند. مفاهیم آنها از خدای واحد و از قانون نازل شده از سوی خدا، هزاران سال پیش از میلاد مسیح، زمینه را برای «تمدن غربی» آماده کرد. (ده فرمان احتمالاً بخشی از قانون شریعت بود که ۱۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح وضع شده بود.) شاید هیچ فیلسوف عبرانی‌ای (قبل از مسیح) نباشد که شهرتش به پای کنفوسیوس، بودا یا سقراط برسد. با این حال متفکران عبرانی باستان یکی از تأثیرگذارترین کتاب‌های طول تاریخ را برای ما به جا گذاشته‌اند، کتاب مقدس یهودیان یا همان «عهد عتیق» (تورات). سفر (کتاب) آفرینش یکی از مهم‌ترین کتاب‌های فلسفی است. این کتاب اگرچه، قبل از هرچیز، اثری مذهبی است، اما تاریخ، جامعه‌شناسی، و به‌گفته‌ی بعضی‌ها، علم نیز هست.

عبرانیان باستان نه مبدع اندیشه‌ی خدای واحد بودند و نه راسخ‌ترین مردمان باستان به داشتن قانونی منسجم و نه معتقدترین مردمان به این اندیشه که خودشان «برگزیده» هستند. آمن‌هوتپ چهارم (آخناتون)، فرعون مصر در قرن چهاردهم پیش از میلاد خدایی واحد را می‌پرستید؛ بابلی‌ها در زمان سلطنت حمورابی (۱۷۳۰-۱۶۸۵ قبل از میلاد) مجموعه قوانین مفصلی داشتند که یهودی‌ها آزادانه آن را به عاریت گرفتند؛ و تقریباً همه‌ی قبیله‌ها و جامعه‌ها ظاهراً خود را خاص می‌دانستند، همان

طور که جوامع انسانی هنوز هم چنین اعتقاداتی دارند (به سرود ملی هر کشوری که گوش کنیم همین را می‌شنویم). موفقیت مهم عبرانیان باستان به‌خاطر مهارتشان در آفرینش، اعتبار بخشیدن و گفتن داستان خود بود، داستان مردمان نیرومندی که با خدا پیمان بستند، از بلاهایی که بر سرشان نازل شد و خود موجبش بودند، رنج بردند و با این حال دوام آوردند.

در خاور میانه نیز، در جایی که با نام پارس معروف بود، مردی به‌نام زرتشت بلخی یا زوماستر (۶۶۰-۵۸۳ قبل از میلاد) جنبشی به سوی یکتاپرستی همه‌جانبه‌ی اخلاقی را آغاز کرد. می‌توان حدس زد که زرتشت، کم‌وبیش، از عبرانیان باستان، یکتاپرستی ابتدایی آخناتون مصری و وداهای هندو (که اندیشه‌های زرتشت شباهت زیادی به آنها دارد) تأثیر پذیرفته است. ممکن است کسانی بگویند که زرتشت، در واقع، یکتاپرست نبوده، زیرا او به چندین خدا اعتقاد داشته است. با این حال، او فرمان داد که باید قوی‌ترین خدا را پرستید، یعنی اهورا مزدا، خدای آفریننده را؛ و بر مفهومی قدرتمند از نیکی و بدی به‌عنوان نیروهای فعال در جهان تأکید کرد. به‌گفته‌ی زرتشت، اهورا مزدا در جانب نیکی است اما هم نیکی و هم بدی در همه‌ی ما حضور دارند. هزاران سال قبل از این که در آفریقای شمالی آگوستین قدیس این مسئله را مطرح کند، زرتشت نگران چیزی بود که «معضل شر» نامیده می‌شود: چگونه خدا می‌تواند اجازه دهد که این همه رنج و گناه در عالم باشد؟ این ثنویت اخلاقی در دست‌های مانویان (که بعدها آمدند و تحت تأثیر زرتشت بودند اما زرتشتی‌ها آنها را بدعت‌گذار می‌دانستند) به نبرد کیهانی میان خیر و شر تبدیل شد. زرتشتی‌ها ایران را به یکی از قدرتمندترین امپراتوری‌های دنیا تبدیل کردند.

چین، از همان قرن ششم پیش از میلاد، دارای فرهنگ سیاسی بسیار